Certamen literari
Francesc Candel
La Marina 2017

Ajuntament de Barcelona

Edició
Ajuntament de Barcelona, Consell Municipal del Districte de Sants-Montjuïc

Coordinació
Elvira Aguirre, Direcció de Serveis a les Persones i al Territori, Districte de Sants-Montjuïc
Àngels Migueles, Biblioteca Francesc Candel
Julián Figueres, Biblioteca Vapor Vell
Juan Delgado, Biblioteca Poble-sec Francesc Boix
Albert Salarich, Departament de Comunicació, Districte Sants-Montjuïc

Disseny i maquetació
Imatge i Producció Editorial Municipal, Ajuntament de Barcelona

Correcció lingüística
Consorci per a la Normalització Lingüística

Edició i impressió
Imatge i Producció Editorial Municipal, Ajuntament de Barcelona

Dipòsit legal
B-28.548-2017

Enguany celebrem l'edició número vint-i-cinc d'aquest certamen que ens convida a descobrir nous talents i noves maneres d'escriure i ens permet, a la vegada, retre homenatge a una de les figures més estimades del barri de la Marina, l'escriptor Francesc Candel.

Precisament, aquest any 2017 es compleixen també deu anys de la seva mort. És temps, doncs, de reivindicar de nou la figura d'un escriptor multifacètic que, entre d'altres coses, va donar a conèixer les dures condicions de vida de les persones immigrants arribades al barri de la Marina de mitjans del segle XX a través dels seus reportatges, llibres i articles; unes obres censurades reiterades vegades per les autoritats franquistes pel seu compromís per la inclusió i la integració de les persones nouvingudes, per la construcció d'un model de país per a tothom, la Catalunya d'un sol poble, i com no podia ser d'una altra manera per la lluita per la democràcia; un compromís que mantindria al llarg de la resta de la seva trajectòria literària, periodística i política.

Esperem que aquest recull de poemes, de relats i de reportatges periodístics de temes variats sorgits de la creativitat de persones d'orígens i interessos ben diversos us agradi i que mantingui viva la flama literària d'en Francesc Candel.

Laura Pérez Castaño
Regidor del Districte de Sants-Montjuïc

Guanyadores del certamen literari Francesc Candel La Marina 2017

Poesia
Begoña Ugalde Pascual

Relat curt adult
Irene Miranda Latorre

Relat curt juvenil
Mariona Gelabert Esquirol

Reportatge periodístic
Laura Cercós Tuset

Finalistes del certamen literari Francesc Candel La Marina 2017

Poesia
Àngel Fabregat i Morera

Relat curt adult
Daniel Justribó i Àvila

Relat curt juvenil
Bryan Pérez Sánchez

Reportatge periodístic
Felip Gonzàlez Martínez

Membres del Jurat

President del Jurat

Joan Sanromà, Conseller de Cultura del Districte de Sants-Montjuïc

Poesia

Ricard Reitano, escriptor i activista cultural
Maria Lorente Becerra, escriptora
Julián Figueres, director Biblioteca Vapor Vell

Relat Curt Juvenil

Jaume Centelles, escriptor i pedagog
Jordi Mateu, professor de l'escola Can Clos
Olga Cercós, narradora oral i actriu

Relat Curt Adult

Mònica Boix, Biblioteca Francesc Candel
Martí Carandell, professor de l'Institut Domènech i Muntaner
Antoni Reig, periodista, professora de comunicació de la UAB i membre d'Òmnium Sants

Reportatge Periodístic

Genís Sinca, escriptor i periodista
Joan Barutel, president de l'AMCL: La Marina FM i Diari La Marina
Pere Baltà, president de la Fundació Paco Candel
Oleguer Forcades, director de Sants 3 Ràdio

Peces de aguas desconocidas

Guanyador modalitat Poesia

Begoña Ugalde Pascual

La mujer que atiende la pescadería de mi barrio
tiene el pelo rojo
como la sangre de los peces frescos
facciones delicadas, una voz fuerte
¿Qué vas a querer guapa?
exclama apenas entro.

Le digo que no sé nada
acerca de los peces de estas aguas
ella me los presenta, los enumera
al tiempo que señala sus cadáveres.

Yo miro con atención sus formas
no los reconozco, pero identifico
en sus rictus de muerte
una tristeza nueva y poderosa.

El brillo apagado de sus escamas
me regala nuevos prismas
reveladores un orden antiguo
escrito en los corales.

Ella afila sus cuchillos
rompe el silencio, recomienda
uno de nombre extraño
que asegura es delicioso
por ser de roca
y no moverse en aguas profundas
donde son turbias las mareas
el fondo marino insondable.

Acepto su sugerencia
porque el pez en cuestión
no es ni muy grande ni muy chico
ni feo ni bello

sino simplemente un cuerpo blando
que ha perdido su pulsión.
El olor de sus vísceras
me asquea y me recuerda
cuando mi papá volvía de la pesca triunfante
a darme un beso mostrándome una cesta
llena de peces muertos
y luego me pedía compañía
mientras limpiaba los parásitos
que vivían ocultos entre sus tripas
como tesoros escondidos o sentimientos
que yo aprendí a controlar
para no desbordarme en cada esquina:

No llorar por la cadena alimenticia
y los nombres que no retengo
y las aguas turbulentas, las mareas,
los cuchillos.

¿Quieres la cabeza para hacer una sopa?
pregunta la mujer tras arrancar el espinazo
y pesar los trozos en una balanza de metal
que podría determinar, estoy segura
la justa medida de todas las cosas.

Yo asiento y casi casi recuerdo
el momento exacto
en que me resigné a no convertirme en un pez
a aceptar el beso de mi padre disimulando la arcada
cuando la mujer de pelo rojo
me entrega la carne blanca y limpia
envuelta en un diario donde pueden leerse
las últimas noticias internacionales.

El museu del Gebre

Finalista modalitat Poesia

Àngel Fabregat i Morera

Hay un fragmento de la mañana
en el museo de la escarcha.

Pequeño vals vienés. Federico García Lorca

Cada nit faig inventari de desitjos
per seduir a cau d'orella a la impassible lluna.
És sabut que a sota el coixí hi amago
l'escuma que vesa del got de la solitud.

☼

Dins de casa el sostre de cada cambra
té el to fumat de la melangia.
Les parets es pinten soles cada matí
del color de la vida que s'escola.
Al carrer cau un plugim de paraules estabornides.

☼

La nit s'aclofa damunt meu
i no puc fer res per alleugerir-me'n.
La lluna mira cap a un altre costat
mentre jo cerco camins entre les estrelles.
Voldria arrencar aquest estelat decorat
per veure que s'hi amaga.

☼

L'ocàs sent la mossegada
de la tediosa tarda famèlica
de cançons de bressol i dessagna
la poca llum que li queda.
El nen plora i la mare li dona el pit.
L'univers tendeix a la calma.

☼

Llepa la sal del mar embravit
la llengua del vent marí,
empeny l'onada amb ímpetu
contra les roques per fer-li l'amor.

☼

Hi ha gana quan el desig bull a la cassola
i el plat és buit a la taula.
La gramàtica de la fam no troba com combinar
les engrunes del pa sec de cada dia
per formar l'oració perfecta de la impotència.

☼

Una olor a silenci m'embriaga
quan toco la paraula mort.
Ella és una flor que arrela dins del pit
i batega amb mi.

☼

La copa trencada plora sang de bona anyada
sobre les estovalles que reben aquest embat de vida.
Com un camp de rostoll que crema un calorós dia d'estiu
estic amb guerra amb mi mateix i duc un fum negre com a ensenya.

☼

Afina les cordes de la guitarra
del teu temps i deixa que una ungla virtuosa
improvisi l'harmonia de la teva vida.

☼

Som arqueòlegs rebuscant en les entranyes
del jaciment del sentiment amb el pinzell
de la paraula, una tranquil·litat de consciència.
I per tot això, arribem cada nit a casa
amb la pols de les vivències enganxada a la roba.
Hi ha qui se l'espolsa i hi ha qui la guarda
en un prestatge del museu del gebre.

En el monte

Guanyadora modalitat Relat curt adult

Irene Miranda Latorre

Todo empezaba por un golpe. En la mesa, en las puertas, sobre el mármol de la cocina. Era el impacto que daba salida a las somantas, como él las llamaba. Todavía recuerdo el primero, el que luego me sirvió para reconocer los siguientes. Fue un domingo, el día que trajeron a mi hermana despeinada y mi padre la llamó golfa y se la llevó al corral y le retorció el brazo y se quitó el cinturón con una sola mano.

Mi madre le excusaba. "Vuestro padre es así", decía cortando cebolla, escurriendo bayetas, zurciendo ropa sobre un huevo de madera. "No se lo tengáis en cuenta". Nos habían enseñado a oír, ver y callar. Lo aceptábamos, pero algo nos empujaba a intentar comprender y a mí me dio por espiar a mis padres. Desde la oscuridad del pasillo controlaba la cocina, el lugar más caldeado de la casa, donde mi madre, Cándida Bibián - qué bella, decían en el pueblo, qué guapa la Cándida- desgranaba guisantes, remendaba calcetines, despellejaba conejos. Siempre radiante, resplandeciente por dentro.

A mi padre, Eugenio Ugarte, le controlaba desde lo alto de las escaleras, también a oscuras, con la cara pegada a los barrotes de la barandilla. Desde allí, más que ver, escuchaba el tintineo de la botella de vino contra los vasos descascarillados, el resoplido, el gemido ahogado de Eugenio Ugarte buscando consuelo en las botellas. Cuántas veces habíamos jugado mi hermana Candela y yo a descubrir garrafas de anís escondidas entre las toallas, en los armarios, en el fondo de los sacos de grano. A contar, aguantándonos la risa, los cabeceos que mi padre daba en la silla del comedor.

Treinta años después, tras leer la correspondencia y con las cenizas de mi madre pegadas literalmente al cuerpo, hacía viento esta mañana en el Moncayo, sabemos de dónde mi madre sacaba las fuerzas, quién le insuflaba ánimo, qué relación secreta mantuvo con Alberta Larramendi.

Recuerdo el día que mi madre cumplió 40 años. Entró en el comedor con aire triunfante, dejó la cazuela sobre la mesa, se secó las manos con el delantal e hizo un gesto para que le acercáramos los platos.

-Que sepáis que voy a aprender a leer y escribir- dijo, sirviendo la sopa- y a hacer cuentas- añadió, quitándose el delantal y sentándose a la mesa.

Y entonces el golpe y la voz de Eugenio Ugarte y la boca combada y el cuerpo encorvado y el pelo de mi madre y los puños pequeños y cerrados y mi hermano asustado, retorciendo la servilleta debajo de la mesa.

"Vosotros tranquilos, que yo estoy bien"- decía Cándida.

Mi madre, incomprensiblemente para mí en aquel momento, resplandecía, refulgía más allá de las somantas, los desplantes, los juramentos de Eugenio Ugarte enfurecido con la cosecha, colérico contra el régimen, furibundo con los perros. Nos habían enseñado a aguantar, a resistir. Lo aceptábamos, pero en realidad teníamos miedo.

En temporada de caza, mi padre me despertaba con el rifle colgado al hombro. "Vamos, Teresa, levanta". Era todavía de noche y hacía frío. De camino al monte, los perros y yo nos íbamos despertando. Ellos alegres, saltarines.

-Mira, hija, a ver si aprendes. A los conejos y a las liebres hay que tirarles bien alto- decía apuntando con el rifle.

Yo entrecerraba los ojos. Tenía frío. A mí me gustaban los conejos. Y me daban pena las liebres y los pájaros y el trino hueco de las perdices, que cuando estaban en celo era agudo y desesperado y se amplificaba en el silencio de la madrugada. En época de apareamiento, las perdices iban siempre en pareja y volaban muy alto y era casi imposible cazarlas.

Pero Eugenio Ugarte era buen cazador y siempre conseguía alguna pieza, conejos, liebres, tórtolas de vuelo bajo. Volvíamos al pueblo a mediodía, en silencio. Mi padre cargaba las liebres o los conejos alrededor del cuello. Yo caminaba unos pasos por detrás, con los pájaros, todavía calientes, en una red. Fueron años de turbación, de honda tristeza.

El quince de agosto de 1961, mi hermana Candela le pegó un tiro a Eugenio Ugarte con una escopeta de caza, justo en el momento en que mi hermano y yo nos disputábamos una peineta de

carey, a la que le faltaban varias púas.

Esta es la escena que prevalece por encima de las demás. La imagen es incluso luminosa, contrastada. Mi padre sobre el suelo de arenilla del corral, arrodillado, como de lado, así de imprecisa era la descripción de la postura en aquel momento y así continúa. La sangre le cubre la cara, le moja la camisa, las gallinas revolotean, se agolpan contra la valla, curiosas, alteradas por el tiro.

Hacía mucho calor y arrastramos a mi padre por el suelo con dificultad. Mi madre tiraba de una pierna, Candela y yo de la otra y el cuerpo casi no se movía de lo que pesaba. Mi hermano Miguel nos miraba desde la puerta retorciéndose el faldón de la camisa.

-Miguel, hijo, ve a merendar- dijo mi madre con la frente cubierta de sudor. Pero él se quedó inmóvil y nos observó hasta que dejamos el cuerpo en el granero, cubierto por una manta gris.

Esa noche llovió. Durante la cena, gruesas gotas de lluvia repiqueteaban sobre el tejado de la casa. El viento agitaba fuertemente las hojas de los árboles, las ramas presionaban los cristales de las ventanas.

Acaricio la peineta, que hoy me parece más pequeña y manejable, y puedo ver a mi madre limpiando lentejas, cavando el hoyo, con un alfiler en la boca marcando los bajos de un pantalón, metiendo a mi padre en aquel agujero enorme.

-Quiero que estéis tranquilos-, insistía.

Dicen que después de aquello dejé de hablar durante un tiempo, eso dicen las cartas, la correspondencia que mi madre y Alberta Larramendi intercambiaron durante tantos años. Ayer pasamos el día ordenando las cartas por fechas. Después las leímos, nos las fuimos pasando en silencio, Candela y yo.

Tras la muerte de Eugenio Ugarte, mi madre aguantó el tipo, se la vio serena y resistente. Supo inocularnos sosiego en aquel caos tan extrañamente consolador. Nunca se habló del tema. Y supongo que todos lo agradecimos. Eugenio Ugarte no tuvo un entierro digno. Se había ido a hacer las Américas. Ya conocéis a Eugenio, sus prontos. No quiso despedirse. Con unos primos a Argentina, a probar suerte. Y Cándida Bibián, refulgente, seguramente libera-

da, nos sacó adelante limpiando en casa del alcalde, haciendo la colada para los curas, cocinando para un viudo.

Cándida Bibián ya había cumplido 44 años cuando aprendió a leer y escribir, a hacer cuentas en la mesa de la cocina. Alberta Larramendi fue su maestra. La profesora vasca que pasaba temporadas en el pueblo, *la roja* que un día llegó a la plaza en coche y con pantalones. Las viejas la criticaban detrás de las tiras de plástico de las cortinas de los portones de las casas.

Las cartas revelan que la conexión entre ellas fue inmediata. Alberta le leía poesía, novelas, recortes de prensa. Alberta le susurraba canciones que hablaban de libertad, de mujeres, de amor. Eso era por las noches, cuando mi madre ya era viuda, 'los niños' dormían y ellas seguían despiertas, junto una bombilla de 20 vatios.

Su correspondencia desprende afecto. La letra irregular de mi madre y la bella caligrafía de Alberta desvelan como su amistad va creciendo, se va transformando lentamente durante años. Sólo hay algo que me ha desconcertado entre la correspondencia. En varias cartas, especialmente una que envía Alberta desde Bilbao, poco después de la muerte de mi padre, se habla de mí con gran preocupación. Se comenta mi temperamento, mi salud, se habla veladamente del episodio, así lo llama Alberta, *el episodio*.

Todo indica, por lo que dicen los escritos, y por el abrazo que anoche me dio mi hermana, que fui yo quién mató a Eugenio Ugarte y no Candela. Pero eso no es posible, conservo la nitidez del momento, la escena es incluso luminosa, contrastada. Las gallinas agolpadas contra la valla, alteradas por el tiro. Candela y Miguel jugando con la peineta. Y las perdices y su trino agudo y desesperado. Y mi padre, en el suelo, arrodillado, como de lado. En el monte, los dos solos.

La Gran Guerra

Finalista modalitat Relat Curt Adult

Daniel Justribó i Ávila

Els homes han de morir, però esperen fer-ho envellits. Aquesta era la conclusió que, de manera recurrent, es repetia Didier Mortier, soldat francès de vint-i-dos anys i atrinxerat a Verdun. Pensar permetia, si més no, que el seny pogués marxar per un moment d'aquell lloc que semblava designat per ser una tomba en vida. Mortier no era pas l'únic que tenia la sensació que tot el batalló moriria en aquella batalla. En donaven fe els cadàvers que, aquí i allà, es podien veure i que en podrir-se passarien a ser fruit de la terra.

Mortier no es diferenciava gaire de la resta de soldats: estava assedegat, anava mal afaitat i feia pudor. Si en algun moment es treia la roba, ho feia per buscar polls i poder esclafar-los amb les ungles. Les rates eren els altres animals que es podien veure a totes hores. Feia temps que ja voltaven despreocupades mentre buscaven menjar i calor. La vida a les trinxeres era dura. Després de la pluja el terra es negava d'aigua infecta i les botes eternament enfangades deixaven insensibles els peus. Per prevenir-ho, Mortier es canviava els mitjons regularment. Ho feia amb delicadesa i sense presses. Així, evitava el dolor dels peus entumits i entretenia l'avorriment que s'alimentava del munt d'hores en què no passava res.

En aquestes condicions no era estrany que, per pura evasió, Mortier i la resta de soldats pensessin freqüentment en el tabac i la xocolata. Ho feien més que en les dones perquè a les trinxeres el que comptava eren els béns tangibles i d'aquests, els més desitjats eren les cigarretes i les preses de xocolata. De cigarretes se'n veien a les racions diàries o quan els nous soldats s'integraven a la línia. La xocolata, en canvi, era molt més escassa. Es deia, fins i tot, que els alemanys mai no en tenien, però en Mortier sospitava que aquell rumor es feia córrer per aixecar la moral.

–Mortier, et queda xocolata? –va preguntar-li Fontaine, un company de trinxera que havia arribat feia dues setmanes.

–M'ho vas preguntar ahir. Fa quatre dies que no en tinc. Aquesta nit podrem buscar-ne en les butxaques dels morts, a la incursió –va afegir Mortier amb tota normalitat.

–Creus que en trobarem?

–No ho sé. Com a mínim fugirem per unes hores de la pudor de la trinxera i de l'avorriment.

Aquell matí, Mortier i Fontaine havien rebut l'ordre d'entrar en terra de ningú per reparar el filat espinós. Eren operacions perilloses i era l'única ocasió que es podien produir encontres amb alemanys, fossin vius o morts. Sortirien ben entrada la nit i allò més important era que els alemanys no detectessin la seva presència. Encara faltaven unes cinc hores per sortir i sense pensar en el perill, Mortier va descansar i Fontaine va somniar en la xocolata.

Per arribar al filat, Mortier i Fontaine devien arrossegar-se pel terra durant més d'una hora. Pel camí es van trobar diversos cadàvers de compatriotes. Gairebé tots irreconeixibles per la voracitat de les rates.

–Qui deu ser aquest? –va preguntar Fontaine referint-se a un dels pocs cossos del quals un es podia imaginar la cara.

–Potser és en Gignac.

No tenien gaire temps, però en Mortier va regirar amb traça dins de les butxaques per poder-ho confirmar. Fontaine se'l mirava. Ja no estava interessat a saber la identitat del mort sinó que desitjava que de la mà de Mortier aparegués una xocolatina. El seu company, però, no va trobar res.

Després d'uns minuts de progrés per la foscor, Mortier i Fontaine ja podien intuir la bardissa. La van recórrer uns metres en paral·lel amb dificultats i van comprovar que només estava malmesa en un tram per on es podia escolar una persona. Seguien en terra de ningú però si hi passaven es trobarien en zona alemanya. A pocs metres Fontaine va veure el cos d'un alemany mort.

–Un alemany. Allà. El veus? –xiuxiuejà Fontaine.

–Sí, el veig. No t'entretinguis i arreglem això ràpid.

–Espera. Està a cinc metres. Crec que puc passar i apropar-m'hi en un moment. Potser té xocolata i cigarretes.

–Fontaine! Fontaine! –va dir Mortier prement les dents per reprimir l'exclamació mentre veia que ja tenia mig cos per l'obertura.

En pocs segons ja era al costat del soldat alemany. Va deixar el fusell al seu costat i el va tombar de cara amunt amb alguna dificultat. Quan ho aconseguí va buscar a les butxaques. Hi va trobar una cartera que va desestimar. Després, els seus dits van percebre una textura familiar: eren dos cigars i, com si l'hagués estat esperant, en una altra butxaca va aparèixer una peça de xocolata ben embolicada. Aleshores, Fontaine es va treure el casc, s'assegué sobre ell, i absent començà a treure-li el paper que la protegia.

–Fontaine! Ets boig! Torna!

En Fontaine ja no responia i simplement degustava la xocolata. En un moment de delit, va deixar a un costat les preses que li quedaven i va treure una capsa de llumins. N'encengué un i l'apropà a un dels cigars. Mortier petrificat va poder veure amb claredat la cara il·luminada de Fontaine. Estava absent i embogit per la duresa de la guerra. Els bombardejos constants, la pudor de les trinxeres i els atacs de gas ara eren irreals. Els sabors del cigar i de la xocolata, en canvi, es retrobaven amb el fort desig de tornar amb els seus. Fontaine somreia, va fer una xuclada i va allargar un braç com si oferís a Mortier l'altre cigar. Va ser la darrera imatge que va veure abans que, alertades per la llum, les metralladores alemanyes despertessin i escombressin la zona.

Josep

Guanyadora modalitat Relat curt juvenil

Mariona Gelabert Esquirol

La sala feia olor de passes a batzegades i corrents d'aire. Totes les cadires eren buides enmig d'un brogit d'anades i vingudes, d'ordres repetides i papers firmats. De sobte un home va sortir d'un despatx i li va demanar el seu nom mentre ell feia afany d'aixecar-se de la cadira amb poca traça i les mans suades. "Josep". L'home apuntà el seu nom en una llista i se n'anà. Però quan la porta es tancà darrere seu fou inevitable d'adonar-se que alguna cosa més se n'havia anat en aquell full amb el seu nom. Tampoc sabria dir què, era quelcom minúscul, una esgarrapada de temps i hores buides, d'anys i dies banyats en pols i escalfor de migdies plàcids en un poble petit. Era un peu de pàgina i una petjada poc profunda sobre terra molla. Però tot i així carregaven quelcom de feixuc aquelles cinc lletres. Potser camps de blat gemegant en silenci sota l'ombra del pagès ajupit amb la falç, cels cruels i implacables d'estiu sobre les poques espigues seques que encara s'arrauleixen als marges, vora el camí. Son pare segava capcot, sabent-se sol, sempre amb les galtes enceses i d'esma. "Josep!" cridà sense girar-se. També la falç duia el seu nom i la dura terra del pare reclamava la suor de les seves mans. Anys enrere, el dia que el portaren a l'escola, sa mare s'encaminà cap a la fàbrica i el deixà dempeus davant la mestra sense dir res. "Serà poca estona Josep" li havia dit ella el vespre anterior mentre feia que se senyés abans d'acotxar-lo. Son pare s'esperà fins a un dia de primavera carregat d'aquella olor dolçassa que pesa sobre els arbres fruiters i regalima pels camps naixents, i, agafant-lo fort de la mà se l'emportà de l'escola cap a casa: "Josep, demà vindràs amb mi a la vinya, t'has fet gran. I s'ha d'ajudar els de casa, oi que ho entens Josep?". En Josep tenia prop de catorze anys. Recorda que llavors va mirar la cartera de gairell, i els llibres sobre la taula. Faltaven tres quarts d'hora perquè sa mare arribés de la fàbrica. I s'imaginà la cartera coberta de pols, i els papers sota la llenya. "La mestra diu que escric força bé", "Ben segur que sí", contestà son pare. I durant el transcurs de totes les hores que sobrevingueren, l'angoixa de saber que rere un dia en venia un altre creixia com la cremor d'una bufetada ben feta. S'arraulia en el record i pensava

en la cartera perduda a les golfes. I sobretot pensava en tants i tants papers plens de no sabria dir ben bé què; "d'això se'n diu escriure" li havia dit la mestra, "i ho fas bé, molt bé". De tant en tant fingia estar malalt i li deia a son pare que no podia acompanyar-lo. La veritat era que es llevava a trenc d'alba i es posava a escriure sota la llum pobra d'una espelma. Però tant hi feia. Son pare podia tornar en qualsevol moment i calia aprofitar, perquè ben al fons ja ho sabia que allò no anava enlloc, que escrivia per a ningú i no ho havia de fer. Per ajudar els de casa no cal escriure, les paraules embafen l'anima però deixen el ventre buit. I quan son pare cridava "Josep!" ja sabia que aquell era el nom dels matins feixucs i lleganyosos, del fred sec i tallant que ensagna els llavis a l'hivern, de les mans rasposes i brutes com el solc després de tota una vida de cara a terra i d'esquena al cel. Però havia vist tants cops les cries de pardal abatudes després d'una tempesta, arrossegant-se pel terra fent saltirons intentant emprendre el vol fins que vingués un gat i s'acabés la comèdia, que estava decidit a fer el mateix. Tard o d'hora apareixeria el gat. I ho va fer un matí plujós (la pluja tardorenca no permetia treballar: els peus s'arrelaven al fang i pesaven com dues lloses): "Què fas Josep?" preguntà son pare mentre etzibava un cop de porta. Ell no contestà. Son pare va mirar l'escampall de papers guixats sobre la taula i el seu fill descalç, assegut a la cadira, encara sostenint la ploma entre tremolors. "És això el que fas tot el dia quan no hi sóc?", ell no contestà. Son pare esbufegà, massa cansat per cridar, i s'acostà a la llar de foc. "Ja ets gran Josep. S'ha acabat, a ta mare li acabaràs donant un disgust". En Josep va murmurar un perdó. "No en faràs res de tot això", i son pare el va apartar de la taula, va carregar els papers i els llençà a les brases. Però ni una espurna, ni un sol crepitar, només paraules foses en silenci, abraçades en cendra. No era pas el final, pensava en Josep, "diuen que de la cendra en neix el record". I sense sentir-se gaire trist va començar a plorar. Son pare va mig ofegar un somriure torçat, li amanyagà el cabells i se n'anà a fumar a l'eixida. Aquella tarda, a en Josep li pujà la febre. I l'endemà faltaven forces per escombrar les despulles dels troncs

morts, i les paraules persistien en la cendra com nàufrags a la deriva d'un mar negre i onades de fum. Immòbil d'esquena a la xemeneia, va dirigir una mirada tremolosa muntanya amunt. La boira cobria les vinyes i d'entre les seves entranyes filoses només en sobresortien els dits encarcarats dels ceps, en semblança a les mans d'un vell que assenyala el cel. I l'església, i el camí, i el riu, i son pare al camp més enllà del cementiri. Tenia el cor en un puny. Mai havia vist les altes muralles cobertes de verdor que són les muntanyes, ni els barrots entre els xiprers. Mai fins a aquell moment havia vist la presó palpitant en aquell cel retallat que naixia sobre l'església i moria rere l'últim turó. Era massa ingenu per saber que els paisatges s'instal·len com una petita condemna als ulls entelats. Però aquell matí, de tant mirar les cendres li canvià el color dels ulls, i el blau quedà relegat a un racó, entre pestanya i pestanya, esperant alguna llàgrima per deixar-se caure en una última esplendor. I d'un cop de pena va esgarrapar quatre mots en un grapat de fulls bruts i se n'anà sense tancar la porta. Tenia dues hores de camí a peu fins a l'andana del poble més proper, dues hores per penedir-se'n i fer mitja volta. Però de seguida rememorà, mentre puntejava pedres, aquell vell que es passava les hores pul·lulant pels voltants de l'església amb un somriure fet d'esquerdes i la mirada als núvols. A ell, sa mare li deia, encorbada sobre els fogons i bruta de sutge, que aquell vell no era pas feliç sinó inconscient. I quan el tren arrencà amb parsimònia ell decidí que d'ara en endavant el seu també seria un somriure fet d'esquerdes, i s'oblidaria de tot, començant pel seu nom potser, per poder arribar a ser feliç (sonava tan enganyosament dolça, aquella paraula) o si més no acostar-s'hi. "Josep?" "Sí, sóc jo" "doncs ja pot passar". Amb prou feines sabia com havia arribat fins allí, en sabia la indicació i poca cosa més. Feia una hora que havia lliurat els papers a no sabia qui, i ara no tenia res per rebregar a la butxaca. Entra a un despatx, s'asseu i veu davant seu un home gras que fulleja els seus escrits. Un cop ja ha acabat fa un cop de cap i s'eixuga les mans als pantalons, deixa els papers sobre la taula, de cap per avall. "Normalment no ho fem, això de

llegir de cop i volta el primer que ens porta un jovenet sense motiu... Ha estat un favor. Com es deia? La Maria... Va treballar aquí molts anys sap? Feia encàrrecs i alguns redactats... En fi, no li he sabut dir que no, i ella me n'ha parlat força bé de vostè. Ja se sap, però, que les mestres sovint agafen massa estima als seus alumnes. I el talent i l'estima van per camins separats, m'entén noiet? Però bé, he llegit el que m'ha portat i...". En Josep s'havia quedat absort en la trista imatge que oferia una finestra oberta. No volia mirar la cara d'aquell home ni endevinar la decepció en el seu gest. Aquell no era el seu lloc. Aquells papers no estaven fets per ser llegits. Quin poc valor per afrontar que tot allò era un esforç ridícul, una bestiesa per matar el temps. Ell no n'havia de fer res, dels judicis de ningú. Estava cansat, massa cansat per posar cara i ulls al dolor, a la ràbia i a la son. Va creure endevinar encara les muntanyes rere els edificis freds que dibuixaven el perfil d'una ciutat mecànica i enorme. Indiferent als engranatges i als capricis d'aquella màquina precisa, son pare devia estar altre cop lluny de casa, més enllà del cementiri, absort regirant i masegant aquella terra que no busca les arrels del blat sinó de l'home que s'ajup envers la seva pell erma, que és la petjada passatgera de tots els anys i d'aquella vida senzilla, lliurada en cos i ànima als seus braços esquerps, sense replicar ni preguntar. Quan se n'adonés que no hi era... "Josep!" Josep deixaria de ser aquell nom tranquil que acompanyava un noi enmig de tants d'altres, i només seria un crit llançat a l'atzar , sense saber ni a on va ni d'on torna. "Tant hi fa, prou que ho sé que tornaré. Casa meva no és enlloc més". L'atenció retornà a l'editor: "...La veritat és que no ho fa gens malament. Pot portar-me més escrits si vol. No faria això si no cregués que en puc treure algun profit. Però cal persistir". Ell recollí els papers i se n'anà. No s'encaminava cap a l'andana sinó que tirava carrer amunt, ben dret i amb el cap alt. Ja hi haurà temps per tornar. I de seguida sentí que el plor li oprimia la gola. A mig camí, però, recorda la conversa i s'eixuga les llàgrimes. El cel començà a esquinçar-se i la claror li fereix els ulls. Com ho havia fet anar allò aquell home? Ah, sí: "Tot arribarà, Josep".

Batido de zanahoria

Finalista modalitat Relat curt juvenil

Bryan Pérez Sánchez

A mí, de pequeño, me daban miedo las tormentas. Eran frías y escandalosas, como las batidoras de la cocina (que si las enciendes es imposible ver si las aspas han desaparecido o aún siguen dentro de la batidora) o los ronquidos del señor Wellington (el vecino de al lado).

Antes cuando mamá aún no se había ido al cielo a cazar estrellas... me hacía batidos de todos los sabores y colores imaginables.

El de piña era para seguir sonriendo cada mañana, el de melocotón para que no se me empequeñeciera el corazón. Mamá decía que el corazón es la herramienta que te hace querer, reír y llorar, y que si se hace pequeño, puedes llegar a perder estos dones.

El de fresa era para dar los mejores besos de conejo y el de zanahoria para que los ojos no desaparecieran volando en dirección al mar. Aún tengo la duda de porqué se dirigen hacia el mar y no hacia otro lado. Papá me dice que es porque seguramente habrá chicas guapas en bikini. Pero el señor Wellington también va a la playa y no es ni guapo ni lleva bikini.

A mí, en particular, la zanahoria no me gusta, por eso cuando papá me hace un batido de ésta, lo tiro por el wáter sin olvidar tirar de la cadena. No vaya a pensar que mi pipí ahora es de color naranja y me lleve a la consulta del señor Peter.

El doctor Peter Craig es un poco marrano, porque cuando va al baño y hace pis no se lava las manos. Por eso tardamos una eternidad en el médico. No me gusta que me toque con sus manos llenas de pipi.

De momento aún no he perdido los ojos, pero tiempo al tiempo.

Por eso todas las mañanas al ir al colegio bajo las escaleras con los ojos cerrados; la señora Wellington piensa que soy un poquito tonto. Mejor, así no me pide que le pasee a Clifford, un perro muy bajito, que no tiene problemas en hacer cacas como puños por todas partes para luego mearse en mis zapatos.

Por eso siempre llevo unas bambas de recambio para estas "ocasiones". Cuando papá las ve y las huele, aún sigue pensan-

do que no apunto bien en la taza del wáter, y por eso me sigue dando lecciones de puntería. Según él "un chico con buen tino se gana cualquier chica".

En el colegio explican muchas cosas pero nada que me interese a mí. Por eso siempre estoy mirando por la ventana y aprendo cosas que en clase no se enseñan: como por ejemplo que, los pájaros emigran cuando la profesora María lleva bufanda y guantes, que las nubes grises siempre provienen del mar y son señal de lluvia o que la carretera siempre va con prisas.

Hace poco volvió una de esas tormentas escandalosas y sin querer me hice pis en la cama. Papá intentó consolarme diciéndome que parecía que había dibujado un mapamundi, que había clavado la forma de España, pero yo ya sabía que era mentira... porque se parecía más a Australia.

Las tormentas no cesaban, y día tras día, creaba un país distinto: Japón, Cuba, México, Brasil...

Hubiese dado lo que fuese para que mamá me hubiese hecho un batido contra las tormentas, me daría igual que llevasen zanahoria. Porque mataría dos pájaros de un solo tiro: perdería mis miedos y no se me irían los ojos volando.

A un pas del somni europeu

La frontera sud espanyola obstaculitza l'accés dels migrants i refugiats a la UE

Guanyadora modalitat Reportatge periodístic

Laura Cercós Tuset

Més de 200 milions de persones d'arreu del món han hagut d'emigrar, un nombre que supera cinc cops la població actual d'Espanya. Tot i així, aquestes enormes xifres de l'ONU són insuficients per plasmar la magnitud de la tragèdia: són pobles sencers desplaçats lluny de casa seva, milers de vides que han vist que sobreviure amb dignitat al seu país ja no era possible.

Entre totes aquestes històries hi ha la de l'Adoum, un jove camerunès de 32 anys que viu a Barcelona des del 2015. El seu desig és "guanyar-se la vida treballant honestament", però al Camerun l'única sortida que li quedava era entrar a l'exèrcit. Així doncs, va decidir provar sort a Europa. Tanmateix, el camí fins aquí no li ha estat gens fàcil: ha trigat vuit anys en recórrer quatre països i ha patit nombroses agressions pel simple fet de ser un migrant.

Com tants altres en la seva situació, va començar el seu viatge posant-se a mans de la màfia per poder creuar el desert de Nigèria fins al Marroc. Allà va haver de viure amagat en les muntanyes pròximes a les ciutats espanyoles de Ceuta i Melilla. Tres anys després, durant la nit de Nadal del 2015, va aconseguir accedir a Ceuta saltant la tanca fronterera. "Abans ja l'havia saltat fins a 5 vegades", explica l'Adoum, "però la Guàrdia Civil m'agafava, em lligava les mans i em tornava a la policia marroquina".

Aquest fet s'anomena retornament en calent i ha estat nombroses vegades denunciat per organitzacions d'arreu del món. Andrés Garcia Berrio, advocat especialitzat en Drets Humans, afirma que els retornaments en calent vulneren "tots els principis del dret internacional". Tanmateix, per tal de justificar aquestes actuacions, el Ministeri de l'Interior ha modificat la legalitat en aquest territori fronterer. "El concepte operatiu de frontera el constitueix la línia de Guàrdies Civils que estan més a prop de la tanca", explica Garcia Berrio. Així doncs, des del punt de vista administratiu, si una persona creua la tanca, però no travessa el cordó policial, no ha entrat a Espanya. El Ministre de l'Interior Jorge Fernández Díaz ha repetit reiterades vegades que les persones que estan dalt del tancat tampoc no han arribat a territori espanyol i que, segons

aquesta lògica, “no estant sent retornades”, sinó “rebutjades”.

El més curiós del cas és que les tanques que rodegen les dues ciutats autònomes ja són Espanya. “Qualsevol persona que està sobre la tanca, està en sòl espanyol” ressalta Xavier Ferrer-Gallardo, llicenciat en Geografia i professor associat a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. De fet, el Marroc no reconeix la sobirania de Ceuta i Melilla i per això les tanques es van haver de construir en territori espanyol. Això evidencia que la tensa situació d’aquesta zona va molt més enllà del fenomen migratori freqüentment present en els mitjans de comunicació. “Pel Marroc, són ciutats que Espanya no va abandonar quan va acabar el protectorat”, comenta Ferrer-Gallardo.

Per evitar que les friccions entre tots dos països anessin a més, l’any 1986, quan Espanya va entrar a la UE, el Tractat Schengen es va aplicar de forma excepcional en aquest territori. D’aquesta manera, els marroquins van poder continuar accedint a Ceuta i Melilla sense haver de tenir visat. “No són ciutats aïllades de l’exterior, sinó que tenen una forta interacció amb les zones marroquines dels voltants”, recalca Ferrer-Gallardo.

No obstant això, l’acadèmic remarca que la frontera sud “discrimina fluxos”. Per una banda, els refugiats sirians i altres migrants de l’Orient Mitjà poden accedir al recinte fronterer per demanar asil en les oficines habilitades a El Tarajal (Ceuta) i a Beni Enzar (Melilla). Per fer-ho, només els cal llogar un passaport marroquí i fer- se passar per ciutadans autòctons. D’altra banda, però, per diferències ètniques, aquesta opció no és vàlida pels ciutadans subsaharians. “Ningú d’aquest col·lectiu ha pogut demanar la petició d’asil perquè no han pogut accedir a aquestes oficines”, assegura Ferrer-Gallardo. Per poder fer-ho, “han d’estar en territori de la UE”, de manera que es veuen forçats a entrar-hi il·legalment.

Així doncs, convertir-se en migrants irregulars és l’única sortida que queda a totes aquelles persones que fugen de guerres com la de Nigèria o de la pobresa extrema en altres països de l’Àfrica. Per formular la petició d’asil els cal arribar als Centres d’Estança

Temporal d'Immigrants (CETI) de Ceuta i Melilla, situats a poca distància del perímetre fronterer espanyol. Si la Guàrdia Civil no els intercepta abans que hi arribin, ja són a Europa i l'objectiu del seu viatge – que òbviament no és ni Ceuta ni Melilla – està cada vegada més a prop.

Tanmateix, com explica l'Adoum, fins que no ho aconsegueixen es veuen forçats a viure als boscos marroquins propers a la frontera. "Viuen en campaments i hi ha més de 20 assentaments" afirma Andrés Garcia Berrio, que s'hi va desplaçar per elaborar un informe d'Iriada, un Centre per la Defensa dels Drets Humans. Allà, les condicions de vida són deplorables, no només per la dificultat de sobreviure-hi, sinó per la constant discriminació racial que pateix el col·lectiu subsaharià en tot el territori marroquí. Garcia Berrio assegura que en aquest país un ciutadà de l'Àfrica subsahariana pot "ser agredit" tant per "la població civil com per la policia". En efecte, l'Adoum confirma la descripció de l'advocat. "L'últim cop que vaig intentar entrar a Espanya per Melilla la policia marroquina em va obrir el cap", explica el jove camerunès. "En altres intents em van trencar la cama dues vegades", afegeix.

Però, per què el Marroc esmerça tants esforços en controlar una frontera en què ni tan sols creu? Garcia Berrio considera que hi ha uns interessos econòmics "que marquen el control migratori marroquí". De fet, molts observadors han assegurat que la majoria d'entrades massives a totes dues ciutats autònomes s'han donat quan el Marroc estava negociant amb la UE. Per comprovar-ho no cal anar gaire lluny; el dia 6 de febrer d'aquest mateix any, Aziz Ajanuch, Ministre d'Agricultura marroquí, feia públic un comunicat en què demanava a Europa que "col·laborés amb ells" en l'acord sobre la comercialització dels recursos del Sàhara Occidental, un territori on la UE no reconeix la sobirania marroquí. "El problema de l'emigració és molt costós pel Marroc, i Europa ha d'apreciar-ho", amenaçava el Ministre en l'escrit, deixant entreveure que es podrien "reiniciar el flux de migrants" per fer pressió.

No va haver de passar ni un dia perquè les entrades a través de la tanca es tornessin a fer presents a la frontera sud. El mateix 6 de febrer, 18 subsaharians van aconseguir ingressar al CETI de Melilla. Nou dies més tard, prop de 500 persones entraven a Ceuta de la mateixa manera que ho havia fet l'Adoum dos anys enrere. I només 72 hores després es produïa de nou la mateixa escena a Ceuta, però aquest cop el nombre de persones arribava gairebé al miler.

En totes aquestes entrades, la Creu Roja Espanyola hi va intervenir abans que els nouvinguts fossin desplaçats al CETI. Tot i així, Enrique Roldán, Director d'Intervenció Social a Cruz Roja Melilla, comenta que els qui salten la tanca "normalment arriben en bon estat de salut". "Els que han arribat fins aquí són joves forts i àgils", afegia Roldàn. No obstant això, afirma que alguns requereixen "assistència mèdica pels talls de les concertines", els filferros de la tanca.

L'entrada a Espanya escalant la frontera tancada és sens dubte difícil i perillosa, i més d'una persona ha perdut la vida intentant-ho. Val a dir, però, que aquesta no és la principal via d'accés a les ciutats espanyoles. "En certa manera, les entrades massives són anecdòtiques", explica Germinal Castillo, responsable de comunicació de Cruz Roja Ceuta. "En general acostumen a entrar per mar o amagats en cotxes", afegia. De fet, gairebé a diari arriben migrants subsaharians a través d'aquestes tres vies. El professor Xavier Ferrer-Gallardo apunta que "la immigració irregular és un fenomen estructural, és a dir, que no és excepcional, sinó que de manera constant es produeixen entrades en aquestes dues ciutats".

Precisament per això Ceuta i Melilla estan relativament preparades per acollir els migrants en els CETI respectius. "El centre per ells no està malament després de tot el que han viscut per arribar-hi", comenta Andrés Garcia Berrio. Tanmateix, l'advocat assegura que els CETI "intenten ser un centre d'acollida" sense èxit perquè no tenen "suficient personal" i "les instal·lacions són ineficients". D'altra banda, quan s'efectuen diverses entrades

massives successivament, la seva capacitat es veu desbordada. Segons Enrique Roldán, el Centre de Melilla va arribar a tenir "fins a 2.500 persones", superant de molt el seu límit de 480 places.

A part de les males condicions de vida derivades de la poca competència de les instal·lacions, la convivència durant els mesos que s'hi estan no és fàcil. "En el CETI hi és tothom, fins i tot gent de grups enfrontats en el seu país", remarca Garcia Berrio. Afortunadament per ells, la seva estança és temporal i al cap de mig any aproximadament se'ls dóna un passi per anar a la península. La situació en les ciutats espanyoles, però, no acostuma a ser la que s'esperaven. "Normalment reben una ordre de repatriació que no es du a la pràctica", explica Xavier Ferrer-Gallardo. El professor afegia que això els fa caure en un "limbo legal" i els obliga a "treballar de manera irregular a la península", sigui en la venda ambulant, sigui en agricultura.

Si no volen intentar anar a altres països d'Europa, el seu viatge finalitza aquí. Amb sort, alguns com l'Adoum poden trobar un lloc on viure i establir-s'hi amb una certa tranquil·litat. Ara bé, dels milers i milers de joves que com ell ho abandonen tot, en són pocs els que aconsegueixen complir els seus somnis en la seva idealitzada Europa. Però, què els espera a la resta que, sota la còmplice mirada d'Espanya i la UE, veuen el seu camí aturat per sempre entre els boscos del Marroc?

Breu aproximació als foscos anys de la postguerra valenciana

Finalista modalitat Reportatge Periodístic

Felip Gonzàlez Martínez

Com hom sap la postguerra fou el període immediat de la Guerra Civil Espanyola (1939 i 1948) i representà els primers moments més durs, repressors i sagnants de l'etapa del primer franquisme (1939-1959). Com ben bé indica el títol d'aquest text, una època d'anys força foscos perquè representaren la fi d'una guerra fratricida entre germans, la implantació de la dictadura personal de Francisco Franco, el fanatisme religiós d'una Església Catòlica de creuada i teocràtica (nacionalcatòlica), l'enquadrament i control social falangista, la sistematització de la repressió, l'autarquia econòmica, l'aïllament internacional, la generalització de la fam, les pandèmies i la misèria, el clientelisme i la corrupció dels homes del règim, la manipulació de la història, l'elitisme de l'educació i l'augment de l'analfabetisme entre les classes populars, etc. En definitiva, salvant les distàncies, es podria parlar d'una tornada metafòrica dels temps culturals més foscos de l'Alta Edat Mitjana.

En l'àmbit valencià, no només va ser víctima dels talls elèctrics, la fam, la misèria, les depuracions i les diferents cares de la repressió franquista, sinó que, com a les altres llengües vernacles peninsulars, es va prohibir l'ús del valencià en públic i es va filtrar la història, les tradicions i els costums valencians des de l'òptica del folklore més espanyolista. Un folklore lligat al terme de bon valencianisme o amb el mite de la "València feliç" o la "sana valenciania" que, en el fons, es tractava de manipular i supeditar el consens col·lectiu de les tradicions populars, manifestacions religioses i valors culturals valencians a la idea totalitzadora de l'Espanya regionalista de Franco.

ELLS ESTAVEN A CASA SEVA I EREN ELS AMOS

"D'aquella època destaco un poc el paternalisme que tenia els franquistes perquè estaven en sa casa i feien el que volien".
Juan Genovés[1]

Com afirma el pintor Genovés, el triomf de les tropes nacionals en la contesa bèl·lica significà la victòria de les prerrogatives dels vencedors, la materialització de la venjança contra els vençuts, la implantació de lleis i judicis sumaríssims aleatoris, etc. L'inici oficial del període de postguerra arrencà des del mateix moment que les tropes nacionals entraren a la ciutat de València, la vesprada del 29 de març del 1939. Aquella mateixa nit, s'informà per ràdio el comunicat oficial que posava fi a la guerra en València, amb el següents termes[2]: "En Levante se llevó a cabo la ocupación de la capital de Valencia, siendo recibidas las fuerzas españolas con entusiasmo inenarrable y funcionando ya en ella todos los Servicios públicos". L'ocupació del País Valencià adquirí la imatge d'una reconquesta, en la qual a Franco se li hi identificà amb el rei Jaume I. Com a contrapartida, als "rojos" se'ls hi associà amb els musulmans. L'arribada dels militars fou acompanyada de funcionaris, catedràtics, mestres, guàrdies civils i capellans que, ocupant llocs neuràlgics de la societat civil, perpetraren la unitat lingüística i nacional. A partir d'aquest moment, començà la postguerra valenciana, restablint-s'hi l'ordre anterior a la Segona República, sota la benedicció d'una Església Catòlica combativa i venjativa[3], que s'integrà en la política de reconstrucció de la "Nova Espanya".

1. Extret d'una entrevista inèdita realitzada al pintor valencià Juan Genovés, per l'octubre del 2016. Juan Genovés és un pintor format a Escola Superior de Belles Arts, va pertànyer a les agrupacions d'*Els Set, Parpalló* i *Grupo Hondo* i, des de Madrid, va destacar com a uns dels principals conreadors del realisme social o de la crònica de la realitat.
2. Extret de l'A*lmanaque del diario de Las Provincias,* València, 1939, p. 43.
3. A l'obra REIG, R; PICÓ, J. *Feixistes, rojos i capellans*. València: PUV, 2004, p. 25-30, s'insisteix sobre l'arribada dels insurrectes militars junt a l'Església Catòlica, com a conseqüència de la sacralització de l'ordre nou, a través de les misses, les benediccions dels actes dels vencedors, etc.

Com a la resta de l'Estat, la postguerra valenciana fou sotmesa per la llei marcial i les fortes repressions, sent un dels indrets amb més detencions i execucions, ja que es tractà de les darreres zones republicanes conquerides. A mesura que s'anava ocupant el territori republicà, la materialització de la violència esdevingué en afusellaments als carrers, camins, places o tàpies de cementiris, a la instrucció d'expedients a detinguts que sense sentències eren condemnats a mort o a la presó, fins a arribar als paròdics consells de guerra, és a dir, els coneguts judicis militars sumaríssims. A més, s'hi instaurà un veritable clima d'odi i de por constant que, des del propi governador, el senyor Planas de Tovar, encoratjà a familiars i veïns a delatar i a denunciar als traïdors del règim i a antics col·laborador republicans. I, des de la *Llei de Responsabilitats Polítiques* del dia 9 de febrer de 1939, es pretenia eradicar qualsevol rastre del passat republicà i sotmetre i manipular les consciències que, fins a les darreries dels anys 40, es va traduir en empresonaments, execucions massives, depuracions professionals, morts per manca d'higiene, malalties i tortures, i l'exili exterior. Sobre aquests temes, és necessari inserir el testimoni d'Amparo Salvador Villanueva en les següents paraules[4]:

> Una vegada entraren a València les tropes franquistes el 30 de març de 1939, segons coincidien totes les persones amb què vàrem parlar, supervivents d'aquella època, es va iniciar per banda dels franquistes una repressió salvatge i indiscriminada que arribà a tots els sectors socials: persones grans, xiquets i xiquetes, malalts, ferits, dones prenyades... fins i tot es feien públicament llistes diàries amb les persones que devien presentar-se «voluntàriament» en els centres de detenció habilitats a l'efecte, patint en cas contrari les seves famílies les conseqüències,

4. Consulteu SALVADOR VILLANOVA, A. "La repressió franquista a València: Les fosses comunes del cementiri". EN AA.VV. *La guerra civil als Països Catalans* (dir. PAGÈS I BLANC, P.). Valencia: PUV, 2007, p. 357-364. Amparo Salvador és membre de la plataforma ciutadana pel Fòrum de la memòria del País Valencià que va nàixer per esbrinar, a grans trets, on anaren a parar les persones que moriren pels afusellaments, les tortures, la manca d'higiene i de nutrients en les presons i camps de concentració, etc.

com segrestos, assassinats, tortures, confiscació de béns... El franquisme va fer de la nostra ciutat una immensa presó, convertint en presons, a més a més de les ja existents (presó Cel·lular, Sant Miquel dels Reis, la presó de dones de la Petxina,...), el quarter de Monteolivete, a la plaça de bous, als convents, a diferents instal·lacions militars, comissaries, el manicomi del pare Jofre. Fins i tot el mateix Hospital provincial.

Seguint el paràgraf anterior, la repressió també fou articulada, segons el pintor Vicente Fillol Roig[5], en termes de control i segregació de la població, a causa del famós mur del grau de València, situat al carrer de la serraria que, com el mateix mur de Berlín, feia la funció d'aïllar aquest barri portuari. L'única manera de sortir de connectar amb la ciutat i sortir del barri era agafant el tramvia.

I, des del punt de vista administratiu, el Nou Estat va reforçar el centralisme estatal i la cohesió territorial, tancant el valencià com a llengua domèstica i inhabilitant les seves institucions, a través del control dels principals organismes institucionals, és a dir, de la *Diputació General Provincial de València, la Governació Provincial, l'Ajuntament de València,* l'Església Catòlica i la *Prefectura Provincial de la FET de les JONS*. Així doncs, tant València ciutat com a les seues comarques, hi estaven supeditades, baix el poder militar, per les figures del governador provincial, el cap provincial del *Moviment Nacional* i l'alcalde de la ciutat. No obstant, es va permetre un continuisme polític amb l'ordre anterior a la guerra i una certa endogàmia política, pel fet d'atorgar els càrrecs a les classes dominants locals de sempre.

UN POBLE FAMÈLIC ENTRE PREGÀRIES I SALVES ROMANES.

Recorde que quan era petit, ma mare ens va contar una història de la meva besàvia Maria (natural d'Alzira, València) que,

5. Aquesta informació fou extreta de l'entrevista inèdita a l'artista Vicente Fillor Roig al seu domicili de París, l'any 2005. Aquest pintor va estudiar a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles, va pertànyer al grup *Els Set* i a l'any 1951 es va anar a viure a París.

durant els temps del franquisme, estaven a punt de tallar-li el braç perquè un dia va aixecar el puny esquerre al carrer. Una besàvia ben trempada amb idees molt progressistes i coneguda per les sues pràctiques d'estraperlo de sabó. Maria la sabonera va ser víctima d'aquesta postguerra repressora, mísera i famolenca, incrementada gràcies a la instauració de l'autarquia econòmica i l'aïllament internacional. Durant els primers deus anys de la postguerra valenciana, davant el greu col·lapse de la indústria, el mercat exterior i interior i l'agricultura valenciana, ràpidament, es va traduir en un canvi dels costums alimentaris, substituint els articles tradicionals per succedanis d'ínfima qualitat. Moltes famílies feien servir múltiples estratègies per obtenir menjar, com per exemple el conreu d'un hort a prop de casa o a zones properes de la producció agrària, l'estraperlo de petites dimensions, l'obtenció d'aliments a canvi de diners i viceversa. A la fam, la manca d'higiene i la propagació de malalties (tuberculosi, sarna, tifus, etc.), s'hi va afegir el problema de l'habitatge que deixava a una considerable població vivint rellogada o en barraques al llit del Túria, a la platja del Cabanyal i a la platja de Natzaret.

Al voltant d'un poble famolenc, fustigat per les humiliacions i represàlies dels vençuts, s'hi imposà una psicosi col·lectiva vers un fervor religiós patriòtic amb potents pastorals en favor del règim franquista. Es pretenia convèncer als pobres del seu paper rellevant en la nova Espanya, sempre que respectaren els seus amos. A grans trets, s'implantà l'ideari d'una teologia teocràtica de reconquesta i de venjança, portada a terme entre els anys 1940 i 1945, pel bisbe de Vitòria i Madrid-Alcalà i arquebisbe de València, Prudencio Melo (Burgos,1960-València, 1945). Amb aquest creuat arquebisbe s'hi imposà un nacionalcatolicisme provincià que, recelós amb la Falange, acaparà el control de l'educació en els centres docents, la formació religiosa del jovent, el pudor sexual als balls populars, la censura al cinema, a la literatura i al teatre, etc. I, també, contribuí a ensorrar la cultura i la llengua valenciana en favor del castellà. Tanmateix, en consonància al nou ordre internacional, l'ambient catòlic valencià passà d'una esglé-

sia de croada a una església més social i consoladora, a través de les activitats socials i campanyes de cristianització de l'arquebisbe Marcelino Olaechea (Baracaldo, 1889-València, 1972).

Un altre protagonista de l'enquadrament i control social fou la Falange que, a través del Moviment Nacional, pretenia sotmetre i adoctrinar l'àmbit subjectiu i públic de la població, sota els principis del nacionalsindicalisme, al llarg de tot el cicle de la vida (en funció del sexe i l'edat). La *FET de les JONS* valenciana, tot i que en temps de preguera era una organització feble, durant la guerra i els primers anys de postguerra cobrà més importància degut a les seues tasques de control i enquadrament social. Aquesta ràpida pujada de la falange va incrementar el descontent i la desconfiança entre les autoritats polítiques i militars locals que, en moltes ocasions, va aflorar puntuals tensions i tèrboles relacions entre els caps provincials falangistes amb les altres institucions autòctones.

LA CULTURA ENTRE L'ESPASA I LA PARET

La confecció cultural del nou estat franquista al País Valencià, es va articular a partir de la cultura de la por i la repressió, de l'espanyolització del folklore i les tradicions autòctones, de l'anorreament de la memòria històrica i col·lectiva, i de l'exaltació del sa regionalisme o valencianisme provincià, sempre supeditat a la grandesa dels valors hispànics. Les premisses de la por i la repressió partiren de la prepotència dels vencedors que, amb el pretext del record de la guerra i el continu estat de setge, aconseguiren silenciar les veus més dissidents i aniquilar qualsevol oposició i record republicà. En definitiva, aquest silenci dissident es traduí en un forçat buidat de rellevants personalitats científiques, literàries o artístiques. I, per descomptat, també caldria fer referència als casos d'exili interior que, o bé foren apartats de les seues professions i activitats liberals, o bé foren silenciats temporalment o per sempre.

Els artistes valencians que havien recolzat la causa republicana, des de les institucions republicanes, revistes satíriques, partits polítics o sindicats, foren tractats com a perillosos enemics

de l'Estat. Molts pintors, caricaturistes, dibuixants, arquitectes, catedràtics de Dibuix, crítics d'art i historiadors valencians foren empresonats arreu els nombrosos camps de concentració i presons valencianes i de l'Estat Espanyol que, en molts casos, s'havien habilitat provisionalment. L'artista Pérez Contel contava que, "als primers moments, les denúncies, detencions, pallisses i empresonaments foren força intensos. Segueix dient l'artista que, després de la guerra, es convocaren a tots els artistes, professors i catedràtics de Dibuix a una reunió en l'Escola de Belles Arts de Sant Carles. Tots el que acudiren foren detinguts i conduïts per la policia a una caserna habilitada a l'Escola de nenes del Sagrat Cor de Jesús, molt a prop de la plaça de la Verge".[6]

Un altre aspecte a destacar, és l'esterilitat intel·lectual que va comportar l'exili interior de molts professionals de les arts i de les lletres, tant de les persones que es quedaren, com de les persones que tornaren de l'exili amb la cua entre les cames. En aquest ordre, l'exili interior va comportar el silenciosament ideològic i estètic de molts artistes que havien experimentat en la preguerra els llenguatges moderns, com ara els artistes valencians Genaro Lahuerta o Francisco Lozano, que continuaren exercint la seua professió a la postguerra, però des de postulats més conservadors. En el cas de les lletres valencianes, molts escriptors es passaren al castellà o escriviren en valencià de forma clandestina, o bé preferiren abandonar la seua trajectòria artística i viure en el més absolut oblit.

Des del inicis del règim franquista, hi existí una primerenca obsessió de materialitzar una cultura del règim més patriòtica i militant, propagandística, catòlica i, fins i tot, falangista. En aquest ordre, consistí en reprendre els ideals i les produccions culturals dels temps gloriosos dels regnats dels Reis Catòlics, de Carles I i de Felip II, a partir del conreu de la poesia neoclàssica del Renaixement, les biografies i narracions hagiogràfiques dels

6. Informació consultada a l'article AGRAMUNT LACRUZ. F. "Valencia bajo la venganza de los vencedores". En: Historia 16, Madrid, any XVI, núm. 192, abril del 1992.

místics espanyols, la filosofia neoescolàstica, els valors plàstics de l'art del segle d'Or (Velázquez, Zurbarán, Ribera, Goya), etc. Per altra banda, emulant a la sistematització propagandística dels seus aliats feixistes, es va desenvolupar una literatura, un art i un cinema més pamfletari, bel·licista i religiós. D'aquest context, s'entendria el dirigisme ideològic i control censurador de les instàncies oficials vers les activitats culturals promogudes per Lo Rat Penat (Jocs Florals, els Gloriosos), les pròpies manifestacions religioses (processó del Corpus Cristi, les creus de maig), la producció dels sainets valencians, la celebració de la Fira de juliol, el funcionament de les comissions falleres, etc.

No obstant, aquesta tendència més patriotera esdevingué en un format buit de continguts que, a causa de la despreocupació del règim per vertebrar els patrons estètics i formals d'una cultura oficial, va permetre la convivència d'una pluralitat de poètiques culturals liberals d'abans de la guerra i, que alhora, connectava amb els liberals europeus. D'aquest context, es podria emmarcar les activitats ratpenatistes d'abans de la guerra que, breument, es centraren en revitalitzar les tradicions festives i religioses, com ara el concurs vicentins dels miracles, la tradició dels Gloriosos, les vetllades a la Mare de Déu dels Dolors, la celebració dels Jocs Florals, etc. I, en matèria d'art, significà el continuisme dels llegats plàstics més acadèmics, tradicionals i regionalistes que monopolitzaren les exposicions de les sales oficials i privades, l'ensenyament i l'obtenció de beques i premis dels anys 50. L'artista Juan Genovés, a propòsit del sistema d'ensenyament a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carlos, va descriure que els professors de l'escola imposaven criteris bàsics i senzills d'assimilar. Gran part del professorat estava en contra de les avantguardes europees i, sobretot, de França i repetien, repetidament, comentaris com ara "Lo que quieren es pintar como Velázquez pero no pueden, ya quisieran pintar como él, Sorolla si puede pintar como Velázquez pero él lo hace a lo moderno. Pinta como él, pero lo hace moderno." Segons Genovés, "el gust sorollista imperant a l'Escola de Belles Arts de Sant Carlos no era casual. N'hi era in-

duït i obligat per la classe dirigent vencedora de la guerra".

Per acabar aquest apartat, el poble redimit i fatigat de la seua misèria quotidiana, acollí de bon grat el continuisme de la cultura popular de la cançó melòdica, el folklore andalús o castís, l'entreteniment popular dels programes radiofònics, els diumenges de futbol, les vesprades de bous, el teatre de varietats i d'humor, etc. Junt a aquest folklore importat, s'ha de remarcar el procés d'espanyolització del folklore i les tradicions populars valencianes, com per exemple la processó del Corpus Cristi, la festivitat de les falles, la representació dels sainets valencians, etc. El règim franquista permeté l'existència de l'única institució valencianista, és a dir, *Lo Rat Penat,* i l'ús puntual del valencià col·loquial en les representacions dels sainets, l'edició dels llibrets fallers, els rètols dels monuments fallers, etc.

CONCLUSIONS

La concepció de foscor en la postguerra valenciana, va ser una opinió unànime entre els vençuts, dels qui patiren les depuracions, humiliacions i les diferents formes de la repressió franquista. Però, des de l'opinió dels vencedors de la guerra, aquest Nou Estat significà el triomf de l'antic ordre teocèntric i autoritari, remuntant-se als reis catòlics i dels grans monarques de la casa d'Àustria.

Durant aquesta postguerra, mentre el poble aconseguia, a les palpentes i a contra-cor, sobreviure i llevar-se cada matí, les elits eclesiàstiques i falangistes orquestraven tot un joc d'escac en el territori valencià, a l'hora de controlar posicions polítiques, socials i morals. Darrere d'aquest esperpèntic teatre, s'hi trobava les vulnerables ments de la ciutadania. Ments que, des de petits fins a la vellesa, hi havien sigut imposades a una obligada taula rasa, sota la intenció de sintonitzar-les a la propaganda del nacionalsindicalisme i nacionalcatolicisme, respectivament.

En l'àmbit artístic de postguerra, València va experimentar un vertader conat de joves artistes inconformistes amb l'estètica tra-

dicional i post-sorollista, d'aleshores que, de forma individual o en grup (els grups *Z* i *Els Set*), assentaren les primeres petjades d'un art més expressiu, fresc i, en definitiva, més nou, abans de l'arribada del *Grup Parpalló* (1956).

Finalment, cal matisar que el règim va incentivar aquest bon valencianisme més folklòric i patriòtic per reconduir l'espanyolització dels sentiments populars i valors valencians al voltant de les tradicions i les festes. En aquest ordre, les falles foren dotades d'un sentit més religiós, gràcies a la seua associació amb Sant Josep i la Mare de Déu dels Desemparats. I, a més, al calendari festiu valencià s'hi afegiren les celebracions commemoratives de la Festa de la Victòria, la Festa de la Unificació, el Dia de la Independència, el Dia de Sant Josep, etc.